

Türkiye’de Salgın Hayvan Hastalık Sorunu ve Yeni Model Önerileri

Berrin ŞENTÜRK *

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Hayvancılık Ekonomisi ve İşletmeciliği Anabilim Dalı, Samsun, Türkiye

Geliş Tarihi: 13.03.2015

Kabul Tarihi: 13.04.2015

Özet: Salgın hayvan hastalıklarının koruma ve kontrolünde etkinlik, hastalıkların mihrak sayılarında azalma, bazı hastalıklar için belirli bir noktaya kadar düşürülme ve bazı hastalıkların ise eradike edilmesi ile ölçülmektedir. Bu çalışmada durum analizi ile Türkiye’de görülen Şap, Sığır tüberkülozu, Küçük ruminant vebası, Bruselloz, Antraks ve Kuduz hastalıklarının 2006-2013 yılları arasındaki mihrak verileri değerlendirilmiştir. Hastalıklara ilişkin ortalama mihrak sayısı 76-1046 arasında tespit edilmiştir. Mihrak sayılarının yüksekliği, salgın hastalık yönetimi konusunda yeni yaklaşımları gerekli kılmaktadır. Bu çalışma var olan hastalık yönetimlerindeki sakıncaları ortaya koyarak önerilen modellerde bu sakıncaların nasıl giderileceğini ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: Ekonomi, hastalık yönetimi, koruma ve kontrol, mihrak

Epidemic Animal Disease Problems and Suggestions for New Models in Turkey

Abstract: Effectiveness of the protection and control of animal diseases are measured by reduction in the number of outbreaks of disease, the reduction up to a certain point to certain diseases and the eradication of certain diseases. Situation analysis were used in this study, 2006-2013 years outbreaks data of Foot and mouth disease, Bovine tuberculosis, Sheep and goat plague, Brucellosis, Anthrax and Rabies were evaluated. The average number of outbreaks of diseases has been identified between 76-1046. Level of outbreaks number makes it necessary the new approach for the management of epidemics. This study proposed models by introducing the drawbacks of existing disease management study reveals how to overcome these drawbacks.

Keywords: Disease management, economy, outbreak, protection and control

Giriş

Gelişmekte olan ülkelerin toplam hayvansal üretim değerinin %30'unu hayvan hastalıkları nedeniyle kaybettiği bildirilmektedir (Upton, 2004). Bu durum üretimini yüksek girdi maliyetleri ve düşük verimlilikle gerçekleştiren bu ülkeler için hayvan hastalıklarının çözümünün önemini ve aciliyetini ortaya koymaktadır. Çalışma için seçilen hastalıklara ilişkin gelişmiş ülkelere ait mihrak sayıları incelendiğinde örneğin, İngiltere (sığır tüberkülozu mihrakları haricinde) ve Fransa’da oldukça düşük mihrak sayıları tespit edilmiştir (OIE, 2014). Türkiye’de ise aynı hastalıklara ilişkin mihrak sayılarının yüksekliği, bu durumun nedenlerinin ve çözümlerinin ortaya konulmasını gerekli kılmaktadır.

Türkiye’de gelişmiş ülkelerde salgın hastalık kontrolünde ulaşılan başarıların yakalanması, hayvan hastalıkları yönetimi konusuna yeni bir bakış açısı getirilmesi ile mümkün olacaktır. Bu çalışma salgın hayvan hastalıklarının kontrolü konusunda son yıllarda yapılan bilimsel çalışmaların, ülkelerin sahip olduğu hayvancılık sistemlerinin dikkate alındığını (Rushton, 2009), insan merkezli, risk tabanlı ve sistem yaklaşımı olarak yürütüldüğünü (Rushton, 2011), hastalıklarda riskin dikkate alındığını (Percedo ve ark., 2013) ortaya koymaktadır. Bu çalışma salgın hastalık mihrak sayılarında yaşanan durumun ortaya konularak, Türkiye’deki merkezi yaklaşım-

lara dayalı, statik, hayvancılığın yapısını ve insanı dikkate almayan yönetsel yaklaşımların yerine salgın hastalık kontrolünde küresel ölçekte tüm sıralanan bu faktörleri dikkate alan modeller önermektedir.

Materyal ve Metot

Bu çalışmanın materyalini, 2006-2013 yılı Şap, Sığır tüberkülozu, Küçük ruminant vebası, Bruselloz Antraks ve Kuduz hastalıklarının Türkiye mihrak verileri oluşturmaktadır (OIE, 2014). Çalışmada mihrak sayıları araştırılacak hastalıklar, 2014 yılı Hayvan Hastalıkları Mücadele ve Hayvan Hareketleri Kontrolü genelgesinden yararlanılarak belirlenmiştir (Genelge, 2014/01). Belirlenen hastalıklara ait 2006-2013 yılı aylar itibarıyla mihrak verileri OIE veri tabanından alınarak Microsoft Excel’e aktararak bir araya getirilmiştir (OIE, 2014). İstatistiksel analiz Mihraklara ilişkin tanımlayıcı istatistikler SPSS 20 Paket programı ile değerlendirilmiştir (SPSS, 2013).

Salgın hastalık sorunu çözümü için, son yıllarda uluslararası alanda salgın hastalık yönetiminde belirlenen hastalık mücadele yöntemleri bir araya getirilmiş ve Türkiye’de yürütülmekte olan hastalık mücadele programlarının değişimi yönünde öneriler ortaya konmuştur.

Bulgular

Türkiye’de 2006-2013 yılları arasında seçilmiş bazı salgın hayvan hastalıklarının mihrak sayılarında yaşanan değişimlere ilişkin betimleyici istatistikler Tablo 1.’de verilmektedir. Tablo verileri incelendiğinde ortalama yıllık mihrak sayılarının 76 (Küçük ruminant vebası) ile 1046 (Şap hastalığı) arasında değiştiği görülmektedir. En düşük yıllık mihrak sayısı 19 (Küçük ruminant vebası), en yüksek mihrak sayısı ise 1718 (Şap Hastalığı) olmuştur.

Sığır Tüberkülozu, Şap ve *Brucella abortus* hastalıklarının mihrak sayılarının ortalamalarının 500’ü geçtiği, diğer hastalıkların maksimum ortalamasının ise 262’ye ulaştığı görülmektedir. Küresel ölçekte salgın hastalık kontrolünde önerilen modeller ve Türkiye’nin salgın hastalık yönetim yaklaşımına ilişkin veriler Tablo-2’de verilmektedir.

Tablo 1. Salgın hayvan hastalıklarının mihrak sayılarına ilişkin betimleyici istatistikler.

Hastalıklar	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart sapma
Antrax	8	76	135	102,88	19,975
<i>Brucella abortus</i>	8	360	1696	778,25	480,649
<i>Brucella melitensis</i>	8	120	512	231,50	123,142
Küçük ruminant vebası	8	19	218	76,00	64,209
Kuduz	8	134	391	262,13	84,501
Sığır tüberkülozu	8	131	1601	555,88	515,553
Şap	8	209	1718	1046,00	594,097

Tablo 2. Türkiye’de salgın hastalık yönetimi anlayışına getirilmesi önerilen modeller ve uygulanan sisteme katkısı.

Önerilen hastalık yönetim sistemi;

- 1-Ülkelerin sahip olduğu hayvancılık sistemlerini ve sosyo-ekonomik koşulları dikkate alan yaklaşım (Rushton, 2009)
- 2-İnsan merkezli, risk tabanlı ve hayvansal değer zincirinde yer alan paydaşları dikkate alan yaklaşım (sistem yaklaşımı) (Rushton, 2011)
- 3-Hastalıklarda risk gruplarını dikkate alan yaklaşım (Percedo, 2013)

Türkiye’de uygulanmakta olan sistemde oluşturacağı katkı:

- Yerel düzeyde planlamalara olanak verir.
- Model dinamiktir. Hayvancılık sisteminin var olan yapısını ve değişimleri dikkate alır.
- İnsanı dikkate alan yaklaşımla hastalık yönetimi, insanın sosyo-ekonomik durumunun, davranışlarını etkileyeceği varsayımından hareketle, hangi durumlarda nasıl davranacağı belirlenerek hastalık yönetimi konusunda buna göre önlemler geliştirilmesini sağlar
- Hastalık sürecinde yer alan, ancak çoğu zaman dikkatlerden kaçan hastalığa katkısı olan bileşenlerin (paydaş) hem hastalık farkındalıklarının geliştirilmesine, hem de hastalık çözümüne katkılarının sağlanmasına olanak verir.
- Hastalıkta biyolojik riskler, ekonomik riskler, çevresel riskler vb. risklerin değerlendirilerek hastalık yönetimlerinin teknik ve ekonomik fizibilitesini ortaya koyar. Bu da karar yapımcılara hangi hastalıkların mücadelesinin hangi düzeyde olanaklı olduğu, nereden başlanması gerektiği gibi konularda karar desteği sağlar.

Tartışma ve Sonuç

Günümüzde dünya ticaretinin liberalleşmesi, gelişmiş ülkelerin salgın hastalık kontrolünde geçmiş dönemlerde sağlamış oldukları başarıların devamlılığını olanaksız hale getirmiştir. Sınır koruma önlemleri ve tampon bölge uygulamaları hastalıkların küresel ölçekte yayılmasının önüne geçememektedir. Bu durum salgın hastalık yönetim planlarında bilim insanlarının farklı bakış açıları geliştirmesini ve yeni yaklaşım modellerinin ortaya konulmasını sağlamıştır.

Türkiye’de merkezden yürütülen salgın hastalık yönetim anlayışı bu yeni modellere uymamaktadır. Merkezi kararlara dayalı hastalık

yönetim anlayışı kıt kaynakların etkin yönetimi sorununa yol açmaktadır. Salgın hastalık kontrolünde risk ve risk düzeyinin, yapılan hayvancılığın şekli ve yapısal özelliklerinin dikkate alınmaması, sosyo-ekonomik koşullar, hastalık yönetiminde teknik ve ekonomik fizibilite yapılmadan hastalık kontrolü sağlanmaya çalışılması gibi faktörler hastalık kontrolünde başarısızlığa ve büyük ekonomik kayıplara yol açmaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışmada ortaya konulan salgın hastalık mihrak verileri Türkiye’de hastalık yönetimini anlayışının değişmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Çalışmada dünyada küresel ölçekte son yıllarda ortaya konan salgın hastalık yönetim

modellerine yer verilerek, Türkiye'nin hastalık yönetimi anlayışına nasıl katkı sağlayacağı araştırılmıştır.

Kaynaklar

- Dowdle WR, 1998: "The Principles of Disease Elimination and Eradication". Bulletin of the World Health Organization 76 (S2): 22–25. PMID 10063669.
- Office International Epizootie (OIE): WAHI Homepage, Country Information, Disease Information, (accessed: 10.11.2014).
- Percedo MI, González I, Chávez PR, Carlos Delgado C, Abeledo MA, 2013: Territorial risks analysis by transboundary animal diseases in Cuba, *Rev Salud Anim*, 35 (2), 116-125.

Rushton J, 2011: A Value Chain Approach to Animal Disease Risk Management (July 1, 2011). Food and Agriculture Organisation Animal Production and Health Series, 2011; No. 4.

Rushton J, 2009: The economics of animal health and production. MA, CABI International. Cambridge.

SPSS, 2013: SPSS for Windows, Version 20. SPSS Inc. New York.

Upton M, 2004: "The Role of Livestock in Economic Development and Poverty Reduction." Pro-Poor Livestock Policy Initiative Working Paper 10, FAO, Rome.

***Yazışma Adresi:** Berrin ŞENTÜRK

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Hayvancılık Ekonomisi ve İşletmeciliği, Anabilim Dalı, Samsun, Türkiye.

e-mail: berrinsenturk@gmail.com